

DEÁK József*

***A Belügyi Szemle és az ideológiai háború,
Helsinkitől a rendszerváltásig 1975-1990.***

(The *Belügyi Szemle* [Interior Review] and the ideological war,
from Helsinki to the change of regime 1975-1990.)

Absztrakt

Az Európai Biztonsági Értekezlet 1975-ben Helsinkiben aláírt záróokmánya a hidegháború végét jelentette. Ez az új ideológiai légkör hatást gyakorolt a Magyar Népköztársaság belügyminisztériuma központi folyóiratának a *Belügyi Szemlének* a tartalmára. A magyar rendszerváltásig a lap folyamatos változásokon esett át.

Kulcsszavak:

Belügyi Szemle , ideológiai háború ,
magyar rendszerváltás ; Európai Biztonsági Értekezlet ,
kis hidegháború

Abstract

The Helsinki Final Act of Organization for Security and Co-operation in Europe in 1975 was the end of the cold war. The new ideological atmosphere made effect on the central journal's content (named *Belügyi Szemle* [Interior Review]) of the Hungarian Ministry Interior. Until the Hungarian change of regime, the paper was constantly changing.

Keywords:

Interior Review ; ideological war ; hungarian regime changing ;
Organization for Security and Co-operation in Europe ; small cold war

---

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)

<https://orcid.org/0000-0002-7661-4485>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* =
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- *National University of Public Service Doctoral School of Military Sciences* =
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola

@: yodeak@gmail.com

doi: 10.31626/HU-EISSN2560094X.IV.TOM.23-40.p

A Lélektani eszmeküzdelem

Az ideológia kifejezés, két görög szóból az „idea”: eszme, elvont képzet, valamint a „logos”: tudomány keletkezett. Mai jelentésében egy-egy ideológia, eszmerendszer, célja egy fenn-álló politikai berendezkedés fenntartása, átalakítása esetleg megdöntése.

A II. világháborút követő hidegháború fő jellemzője volt a két szembenálló világrendszer kölcsönös törekvése egymás társadalmában szisztematikus propaganda folytatására, hogy az ellenfél táborából pszichológiai hadviseléssel, minél több állampolgárt szembefordítsanak a saját politikai-gazdasági rendszerével és kormányzatával, minél több emberben keltse- nek rokonszenvet maguk iránt.

„A pszichológiai műveletek azokat a tervezett pszichológiai tevékenységeket jelentik, amelyek háborúban és békében egyaránt alkalmasak az ellenség és a saját erők, valamint a semleges érintettek magatartásának, szellemi beállítottságának és viselkedésének befolyásolására, a politikai és katonai célok elérése érdekében. A pszichológiai műveletek céljai közt szerepel a ráhatás az ellenség, ellenfél gondolkodására, érzelmeire; viselkedésük, szándékuk befolyásolása; erősíteni a saját erők szimpátiáját a kitűzött célok elérésére; elnyerni az ellenfél, vagy a határozatlan népesség támogatását és együttműködési készségét.”¹

A lélektani hadviselés az emberek lelki-érzelemlélekvilága ellen viselt „háború”. Ezen hadviselés célja, hogy a fennálló társadalmi rendszer vezetői iránt érzett (szintén pszichológiai módszerekkel kialakított) pozitív érzelmi megnyilvánulásokat – mint például a rendszer szeretetét, a hozzá való ragaszkodást, hűséget, bizalmat, hitet, áldozatkészséget – s ezeken, az érzelmi tényezőkön nyugvó társadalmi rendszert támogató aktív tevékenységi formákat visszajára fordítsa. Az eszmék, nézetek, különböző érzelmeket váltanak ki az emberekből. Az érzelmelek viszont tettek, tevékenységekre vagy passzivitásra késztetnek.²

A semleges, tudományos megközelítés után következzen az egy (marxista-leninista) ideológiára hangszerelt megfogalmazás az eszmei harcról: A hatalmon levő osztályok ugyan

már régóta igyekeznek felhasználni az ideológiát és a propagandát külpolitikai céljaik érdekében is, az ideológiai harc azonban akkor vált a nemzetközi kapcsolatok részévé, amikor az uralkodó rendszerek elengedhetetlen szükségét látták annak, hogy más országok lakosságát ideológiailag befolyásolják, s lehetőség nyílt erre. Az ideológia és a külpolitika azelőtt nem állt ilyen szoros összefüggésben egymással. A néptömegek egyre aktívabbak, s erősen nőtt hatásuk a külpolitikára is, ezért ideológiai–politikai meggyőzésük igen fontos feladat lett. Mindegyik osztály elsősorban saját tömegeit igyekszik eszmei hatókörébe vonni, de az ideológiai harcot arra is felhasználja, hogy aláássa az osztályellenfél eszmei egységét, befolyásával minél nagyobb teret nyerve annak soraiban.³

Az általánosságok szintjéről „*A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.*” című műben foglalt gondolatok segítségével közelíthetünk a konkrét témához.

A bolsevik forradalommal olyan politikai-gazdasági rendszer jött létre, amely nyugaton sohasem maradhatott volna fenn, mindazonáltal olyan ideológia mozgatta e rendszert, amely nyugaton született. Az oroszok e nyugati ideológia felhasználása révén, illetve, hogy erre az ideológiára építették nyugat-ellenességüket, bizonyos szempontból közelebb kerültek a nyugathoz, mint történelmük során bármikor. Bár a liberális demokrácia ideológiája jelentősen különbözik a kommunizmusétól, mindkét oldal tulajdonképpen ugyanazt a nyelvet beszélte. A forradalom elősegítette, hogy Oroszország megelőzze a nyugatot, s nem azért különbözik tőle, mert – a szlavofilek szóhasználatával élve – „mi nem leszünk ilyenek”, hanem azért, mert „idővel ti is olyanok lesztek, mint mi” – legalábbis a Kommunista Internacionálé üzenete szerint. Csak-hogy miközben a kommunizmus hozzásegítette a szovjet vezetőket ahhoz, hogy megkülönböztethessék magukat a nyugattól, egyben erős kötelékeket is létrehozott a nyugat és a szovjet társadalom között.⁴

Nemzetközi történések az Európai Biztonsági Értekezlettől az európai rendszerváltásokig

Amerika és Európa független nyugati maradéka – amelyeket a Szovjet-Oroszország feltartóztatásának közös célja, valamint a hasonló politikai és gazdasági rendszerek, s ebből következően a hasonló ideológiai irányultságuk kötöttek össze – az újonnan alakult atlanti világ geopolitikai magjává vált, amelyet elsősorban a transz-eurázsiai kínai-szovjet tömbbel szembeni megmaradás kötött le.⁵

Az Európai Biztonsági Konferencia Leonyid Iljics BREZS-NYEV a Szovjet Kommunista Párt főtitkára számára pótlékot jelentett az elmaradt német békeszerződés helyett, mely utóbbit Nyikita Szergejevics HRUSCSOV képtelen volt kicsikarni berlini ultimátumával és a háború utáni status quo általános elismerését.⁶

Az enyhülési folyamat 1975-ös csúcspontja, a Helsinkiben aláírt Európai Biztonsági Értekezlet záróokmánya után nem sokkal a nyugatiakat egyre jobban zavarta a Szovjetunió újabb erőteljes fegyverkezési hulláma, valamint az offenzívája a „harmadik világban”.⁷

Már 1975 őszére az enyhülés nyílt válságba került, ami a brezsnyevi offenzív–expanzív harmadikvilág-politikájában keresendő: az európai status quo tiszteletben tartása mellett a III. világban a status quo-módosítás szovjet kikényszerítése egyre markánsabban jelentkezett. A Szovjetunió, mint „kihívó” világhatalom a 70-es évek második felében, tapasztalván a nyugati világban az olajárrobbanás kiváltotta jelentős gazdasági problémákat, nem tanúsított „önmérsékletet”, egyoldalú előnyök megszerzésére törekedett a világ távoli, geostratégiai felértékelődő régióiban. Ez az offenzív magatartás, az erőpolitika szisztematikus alkalmazása, potenciálisan egy új világ status quojának képét vetítette előre, ami ellent mondott a SALT-I szerződésben, s az enyhülés-kódexben megfogalmazott, szovjet–amerikai bilaterális kapcsolatok alapelveinek.⁸

A Szovjetunió 1979. decemberi afganisztáni intervenciója miatt James Earl jr. CARTER elnök 1980. január elején levette az amerikai szenátus napirendjéről az 1979 júniusában a bécsi csúcstalálkozó során aláírt SALT - II ratifikálását.⁹

A nemzetközi kapcsolatok történetében „második hidegháborúnak”, gyakrabban „kis hidegháborúnak” nevezik az 1979 és 1985 közötti szakaszt, amely Mihail GORBACSOV hatalomra kerülésével ért véget. Mélypontját 1983 ősze jelentette, amikor az első Pershing-rakétáknak az NSZK-ba érkezése nyomán a szovjet delegátus bejelentette Genfben az eurorakéta-tárgyalások megszakadását. A „kis hidegháború” számos vonásában hasonlított az 1940-es évek utolsó harmadában kialakult, „nagy” hidegháborús szakaszhoz: gyors ütemű fegyverkezés, a diplomácia háttérbe szorulása, elkeseredett propagandaküzdelem jellemezte ezeket az éveket is. A különbség azonban igen lényeges a két szakasz között: a „kis hidegháborúban” a Szovjetunió immár „beteg ember”, nyilvánvalóvá vált a szovjet impérium hanyatlása.¹⁰

A hozzáértők számára a kommunizmus bukása az 1980-as évek második felében már nem volt ugyan kérdéses, a rendszerváltások váratlan mivolta és hirtelen lefolyása mégis meglepetés erejével hatott. A külföldön ünnepezt, a Szovjetunióban különösebben nagyra nem tartott Mihail GORBACSOV reformálni akart, nem rendszert buktatni. Ennek érdekében igyekezett jó viszonyt ápolni az Egyesült Államokkal, így minél több témában, elsősorban a nukleáris és hagyományos fegyverek leszerelése terén törekedett tárgyalásokra.¹¹

Mihail GORBACSOV gyökeresen megváltoztatta a Szovjetunió mindenki számára megszokott külpolitikai koncepcióját, elutasítva a nyugattal történő konfrontációt, megszüntetve a nemzetközi kapcsolatok átideologizálását. Gyakorlatilag visszautasította a bolsevikok, Leonyid Iljics BREZSNYEV alatt „proletár internacionalizmussá” korcsosult, „vörös expanzióját” is.¹²

A kommunista rendszer azonban már nem viselte el a reformokat. Timothy Garton ASH brit történész-publicista szavaival élve annak bukása „Lengyelországban tíz évbe telt, Magyarországon tíz hónapba, Kelet-Németországban tíz hétbe, Csehszlovákiában tíz napba.”¹³

Támadás az enyhülés ellen

Mint a *Belügyi Szemle*, 1980-as évet záró számának, a propagandától kevésbé áthatott, de azért ettől sem mentes cikkében olvashatjuk azt, hogy a helsinki összeurópai értekezlet befejezésével új szakasz kezdődött az európai biztonsági és együttműködési politikában. Az Amerikai Egyesült Államok igyekezett kitérni az enyhülési politika folytatása elől, de az erőviszonyok és a nemzetközi feltételek e politika folytatását „diktálták” számára. Politikáját többek között két fő vonás jellemezte, egyrészt ki szeretett törni a kialakult helyzetből, de a körülmények visszakényszerítették, így be kell látnia, hogy az enyhülésnek nem volt más alternatívája. A 70-es évek első felénél keményebb harcot folytat a szocializmus ellen a trilaterális koncepcióban is. Ez politikája fő vonásaként nyilvánult meg. A nyugat-európai államok kormánykörei hangsúlyozták, hogy továbbra is szükségesnek tartják az enyhülési politika folytatását, a kelet-nyugati kapcsolatok bővítését. Ugyanakkor több területen, köztük a burzsoá sajtóban és a nyugati rádió-propagandában a szocializmussal szemben folytatott – kifinomult módszerekkel végrehajtott – éles támadás volt megfigyelhető. Az „emberi kapcsolatok” és az „információk szabad áramlása” koncepciójában jelentős teret kapott például a nyugati országok lakosságának „megdolgozása” is.¹⁴

Az USA megkísérelt kitérni az enyhülési politika elől!

A Kreml radikális, az enyhülést valóban aláásó és a Nyugat országait sokkoló külpolitikai fordulatára azonban csak a helsinki értekezlet zárodokumentumainak aláírása után, 1975 kora őszén került sor.¹⁵

A támadásra is találhatók példák a *Belügyi Szemle* megjelent írásai közt.

A Magyar Távirati Iroda vezérigazgatója első helyettesének, az 1979-es évet nyitó *Belügyi Szemle* első oldalain megjelent cikke nem volt mentes a harsány propagandafelhangoktól.

- Az imperialista hatalmak által a világra kényszerített hidegháború, a katonai téren, a fegyverkezésben való versengés óriási terheket rótt a népekre szinte valamennyi kontinensen, elsősorban az Egyesült Államokban és Európában.

- A szocializmus pusztá létével, gyarapodásával, emberköz-

pontságával, létbiztonságával, életkörülményeivel egymagában kihívás a válságból-válságba, társadalmi gondokból-társadalmi gondokba zuhanó, a tömegeknek életcélt, életideált nyújtani már nem tudó, az embert kilátástalanságban, létbizonytalanságban tartó tőkés renddel szemben.

- Az ideológiai téren való mind élesebb összeütközés a szocialista világszisztem, a valós szocializmus létéből törvényszerűen fakad. Az imperializmus kényszerül ideológiai küzdelemre a szocializmussal szemben. Olyannyira, hogy kénytelen az ideológiai harcban fennálló szocialista erőfölény miatt az ideológiai diverzió útjára lépni, és azt a hivatalos politika rangjára emelni.

- Két pusztító háború minden figyelmeztetésének dacára az imperializmus — az egyetemes emberiség legádázabb ellensége — kényszerítette a világra a hidegháborút, és nem hajlandó az enyhülés időszakában a fegyverkezési versenyt nemhogy megszüntetni, de még csökkenteni sem.

- Minden nép szuverén joga, hogy olyan társadalmi rendszerben, olyan törvények alapján éljen, amilyenben akar. A népek, nemzetek eme joga elvitathatatlan, a legegységesebb, a legalapvetőbb emberi jog. Ezt a kapitalista országok vezető köreiben a realitások számbavételével el kell fogadniuk. A hidegháború korszakának váltása óta józanul nem beszélhetnek a szocialista társadalmi rendről, mint felszabadítandó „rab nemzetekről”, „csatlós országokról”, a „vasfüggönyön túl élőkről”, s magukról, mint „szabad világról”.¹⁶

Ma már, a cikk óta történeteket megélve tudjuk, mennyi igazság rejlett az utolsó bekezdésben! Igaz, más aspektusból szemlélve... Mint ahogy az USA szabadságéscíménye is sokat árnyalódott nemcsak Helsinki, hanem Benjamin NETANJAHU, Izrael miniszterelnökének az iszlám fundamentalizmus elleni fellépés eredményessé tételére írott könyve megjelenése óta is: „A szabadságéscíményeket az Egyesült Államokban sokkal nagyobb gonddal védelmezik, mint a világ bármelyik országában, s még olyanok is akadnak, akik szerint a szólásszabadság és a szabad vallásgyakorlás »abszolút« jogok. Ám az is előfordul, hogy polgári szabadságjogok legvehemensebb védelmezői arra az álláspontra helyezkednek, mely szerint a szólás-

szabadságnak rögtön véget kell vetni, amint valaki egy zsúfolt színházban heccből azt kiabálja, hogy tűz van. Az amerikai jog mereven ellenáll annak, hogy teret engedjen az ehhez hasonló kivételeknek.”¹⁷

DANKÓ László „*A fellazítási politika kialakulása, ideológiai háttere, szakaszai*”¹⁸ című cikkének második részében röviden összefoglalta a fellazítással kapcsolatos tudnivalókat.

A fellazítás gondolatát először Georges F. KENNAN vetette fel 1947-ben, „*A szovjet magatartás eredete*” című munkájában. E szerint, az Egyesült Államoknak módjában áll ropant méretekben fokozni azt az erőfeszítést, amellyel a szovjet politika működni kényszerül; jóval nagyobb fokú mérséklést és óvatosságot rákényszeríteni a Kremlre, mint amilyent az utóbbi években tanúsított, ily módon olyan tendenciákat segítve elő, amelyeknek végül is meg kell találniuk az utat a szovjethatalom felbomlása vagy fokozatos „felpuhulása” felé.

Az imperialista fellazító politikának a szocialista országokkal kapcsolatos konkrét törekvései belpolitikai téren abban foglalhatók össze hogy törekedni kell:

- a szocialista állam gyengítésére, a párt vezető szerepének aláásására, a szovjetellenes érzelmek szítására, a nacionalizmus élezésére;

- a szocialista tábor oldaláról pedig azt hangsúlyozták, hogy: „A tőkés társadalom csillogása mögött brutális törvények uralkodnak: a gengszterek, a csalók, a tömegeket becsapók, kihasználók kegyetlen törvényei.”¹⁹

E témakörben az állampárt vezetői közé tartozó BEREZ János tollából a *Belügyi Szemlében* is megjelent cikk: „Nem lenne teljes a kép, ha nem mondanám, hogy a szocialista hazafisággal szemben mételý a nacionalizmus. Tudjuk, hogy elsősorban a múlt maradványa és harcolunk ellene.”²⁰

A szerző a nemzetközi imperializmus által a szocialista tábor gyengítésére irányuló támadások terrénumának tartotta a belpolitika területén:

- a szocialista gazdasági és termelési viszonyok gyengítése,
- a közvéleménynek a szocialista társadalmi rend ellen hangolása, a propaganda, a lélektani hadviselés felhasználásával,
- a szocialista erkölcsiség, felfogás, magatartás bomlasztása,

a külpolitika vonatkozásában pedig:

- az egyes szocialista országok Szovjetuniótól való leválasztása, ez országok közötti bizalmatlansággeltés. A szocialista közösség és szervezeteinek bomlasztása,

- a kommunista világmozgalomban folyó viták felhasználása az egyes kommunista pártok egymással való szembeállítására, ideológiai téren továbbá:

- a marxista ideológia felhívítása, marxista mezben antimarxista nézetek terjesztése,

Az ideológiai fellazítási kísérletekre válasz is született a *Belügyi Szemlében*: „Nincs XIX. századi, XX. századi marxizmus, nincs proletár marxizmus és értelmiségi marxizmus, nincs párton belüli és párton kívüli marxizmus, nincs konzervatív és modern marxizmus.”²¹ „Ezt is megértük hát: a Szabad Európa a marxizmusnak kedvező szabadságot követel!”²²

Az egyformán világhuralomra törő USA és a Szovjetunió lélektani hadviselése

BEKŐ Istvánnak, a *Belügyi Szemlében*, „Az USA lélektani hadviseléséről”²³ címmel megjelent írása már első bekezdéseiben is kiváló például szolgál a nem USA által sugallt, sarkallt lélektani hadviselés mibenlétére. „A nemzetközi küzdőtéren, a szocializmus oldalára történő erőviszony eltolódás legdöntőbb eredménye, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország, békés egymás mellett élésre tudja kényszeríteni az imperialista országokat, ami a szocializmus és a kapitalizmus közötti, nemzetközi térre áttolódott osztályharc formája. Ez a harc korszakunk objektív törvényszerűsége, amely csak akkor szűnik meg, amikor a szocializmus győzedelmeskedik az egész világon a burzsoázia felett... A szocializmust kivívó forradalmakat nem lehet exportálni. Az imperialista burzsoá nem így vélekedik... Az ellenforradalom exportjában vezető szerepet töltenek be az USA imperialistái.”²⁴

Ma már tudjuk, hogy objektív törvényszerűségei a lélektani hadviselésnek is voltak. Az alábbiakban ennek alátámasztására gyűjtöttem ki az aktuális állambehelyettesítés után lényegében minden kormányzatra, társadalmi berendezkedésre igaz főbb gondolatait.

Joseph C. GREV, USA karrierdiplomata, majd a Szabad Európa Rádió egyik megalapítója szerint „Katonai és gazdasági erőfeszítéseink nagyszerűek, de megmarad még az eszmék területe. Csak az eszmék küzdelmében várhatunk olyan győzelemre, amely maradandó.”²⁵

A másik oldal erőfeszítéseinek magasztalására példa: „A Szovjetunió új alkotmánya a szovjet társadalom felfelé ívelő fejlődésének egész történelmi korszakát fejezi ki, híven tükrözi a Nagy Októberi Szocialista Forradalom történelmi jelentőségű vívmányait.”²⁶

- A nemzetközi meggyőzés, propagandaháború, természeténél fogva összefüggésben van a kormányzat más külpolitikai programjával és eljárásával. Ha valóban független lenne, akkor hatástalanná, vagy pedig éppen veszélyessé válna.

- Az Egyesült Államokban szabadság uralkodik, de a közlés eszközei néhány ember kezében vannak. Alig ezer ember irányítása alatt áll mindaz, amit az emberek olvasnak, hallgatnak vagy szórakozásból megnéznek. Kinek az érdekében dolgoznak ezek a propagandamágusok?

- A milliók gondolkodása maroknyi, stratégiaileg elhelyezett személy munkája – egy emberé, aki a rádió mikrofonja mellett ül, egy másiké a szerkesztőségben, egy harmadiké az írógép mellett, száz, ezer vagy tízezer mérföldnyi messzeségben. Tekintet nélkül az egyén éles elméjűségére itt végzik a „gondolkodás” munkáját, itt alakítják a „véleményeket”, az információk összegét... Az ide vágó kérdés már nem úgy hangzik, hogy „mit gondol?”, hanem hogy „mit olvas? és mit hallgat?” A cselekvés is itt születik meg. (Earl L. WANCE amerikai professzor)

- Azt szeretnék, ha a dolgozó tömegek vakon engedelmeskedő, gondolkodni nem tudó és nem is akaró emberekből állnának. Azt is tanácsolják, hogy ne gondolkodjanak, bízzák magukat érzelmeikre, majd gondolkodik helyettük más. Ők csak engedelmeskedjenek az imperialisták gondolatainak és akaratának.

- Sok szervezetben érzik a vezetők annak szükségességét, hogy javítsanak közlési (propaganda-) rendszerükön annak érdekében, hogy széles körben fogadtassák el a célkitűzéseik

sikerre jutását biztosító irányelveket és értékszemléletet. A nemzetközi kapcsolatok szférájában számos gyakorlati problémát vet fel a közléssel kapcsolatban a hidegháború, különösen a kormánypolitikát meghatározó tényezők számára, akik növelni szeretnék befolyásukat az idegen országok népeinél. (Carl I. HOOLAND a Yale egyetem munkatársa és társai: Közlés és Meggyőzés.)

- E tevékenységben döntő jelentőséggel bír a célterület — a kiszemelt áldozat — megismerése, feltérképezése. Történészek, szociológusok, geográfusok, pszichológusok, orvosok stb. régi és új országismereti anyagok alapján, a lehető legponosabban igyekeznek felmérni az adott ország társadalmi összetételét, a társadalmi osztályok és rétegek, nemzetiségi csoportok viszonyát a fennálló társadalmi rendhez és egymáshoz. Továbbá, a lélektani hadviselést végző állammal kapcsolatos szimpátiát, vagy unszimpátiát, az általános kulturális színvonalat és kulturális igényt, az életszínvonalat, a nemzeti sajátosságokat, egyes társadalmi rétegek szociális helyzetét, lelki alkatát, elképzeléseit, törekvéseit, a népszokásokat, eszmei irányzatokat, a szomszéd országokkal kapcsolatos kérdéseket stb.

- Nagy gondot fordítanak arra is, hogy kipuhatolják: az egyes társadalmi csoportok mivel nincsenek megelégedve, miben kívánnak önmagukra nézve pozitív változást elérni, minek a bekövetkezésétől félnek. Az ország vezetői közül kit szeretnek és kit nem, milyen kormányintézkedések várhatók, ezekre egyes csoportok hogyan reagálnak majd stb. E kérdések tisztázásához könyvtárakból, külügyminisztériumi összefoglaló jelentésekből, rádióadásokból, hírszerző szervek jelentéseiből, beutazók élménybeszámolóiból, emigránsok és disszidensek kihallgatásaiból gyűjtik össze a szükséges adatokat, amelyeket feldolgoznak, és nyilvántartásba vesznek. A lélektani hadviselés éltető eleme az anyagok állandó frissítése. E hadviselés hatásfoka és eredményessége legjobban a közvélemény érdeklődésén és hangulatán mérhető le.²⁷

Előre a véleményváltoztatásért!

McClung LEE és Bryant LEE szerint a propaganda legismertebb módszertani fogásai:

„- jelzők használata (lejárata érdemi vizsgálat nélkül, negatív jelzőkkel);

- a szépítő közhelyekkel elfogadtatni bizonyítékok nélkül valamit;

- egy ügy vagy személy tekintélyének, presztízsének átvitele más ügyre, személyre, iránta jóindulat keltés céljából;

- ajánlás: hivatkozás egy gyűlölt, vagy becsült személy véleményére alátámasztani, hogy valami jó vagy rossz;

- a népiességgel az »egyszerű emberek« öszinteségét, igazát sugallni;

- a tények, érvek, hazugságok, logikus és nem logikus érvek megfelelő ötvözése a legjobb, vagy legrosszabb fényben történő feltüntetéshez;

- ha a csoport minden tagja elfogadja az ajánlott programot, eszmét, akkor a csoportssolidaritás nevében nekünk is egyet kell érteni velük.”²⁸

A szembenálló felek propagandaszerveinek fő célja a közvélemény megváltoztatása a fennálló viszonyok, a másik fél megítélésében. Egy, az USA-ban 1950-1951-ben írt propaganda „Eljárási Kézikönyv”-ben e tevékenység fő irányai²⁹ a következőkben állnak:

- Állandóan emlékeztetni kell a hallgatókat arra, hogy idegen hatalom ügynökei kormányozzák őket, akiknek nem az a céljuk, hogy a nemzeti érdekeket mozdítsák elő.

- Feltárni a kommunista ideológia szellemi szívósságát és a kommunizmusnak, mint gazdasági rendszernek ingatagságát.

- Táplálni a végső felszabadulás reményét azzal, hogy meggyőzően feltárjuk a nyugat felkészültségének, erőforrásainak és katonai erejének felsőbbségét, majd állandóan ismételjük a nyugatnak azt az ígretét, hogy célja a hallgatóság szabaddá tétele.

Egyenlenséget szítani minden rendszerben azért, hogy feltárjuk a tisztviselők alkalmatlanságát és félelmet kelteni a tisztviselők között, illetve megtorlással fenyegetni őket.

- Éberren tartani a szocialista országok népeiben a szabadságra való törekvést azzal, hogy feltárjuk előttük a tényeket, elősegíteni a szabad demokratikus módszerek megértését és lelkesedést ébreszteni a szabad világ eredményei iránt, lehetővé téve számukra az ahhoz vezető út tisztázását.³⁰

Példa a másik oldalról a véleményváltoztatására: „Kialakulóban van népünk politikai és morális egysége... az MSZMP az ideológiai fronton főfeladatként határozta meg: a kultúrforradalom megvívását, az emberek gondolkodásának szocialista átformálását, a marxizmus-leninizmus eszmei ofenzíváját.”³¹

A véleményváltoztatás érdekében kifejtett tevékenység a „nagy hazugság” hitleri propaganda-elvekre épül „A hazugság mértékében mindig benne van az elhihetőség.”³² Robert T. HOLT „*A Szabad Európa rádió*” című könyvében ezt írja: „Ragaszkodás a jelentések pontosságához és a hírmagyarázatok becsületességéhez nem öltheti magára az igazság, a teljes igazság és semmi más csakis az igazság formáját.”³³ Mennyit közölnek az igazságból? Csak annyit, amennyi hihetővé teszi a hazugságot. „A propaganda egyoldalú törekvést jelent olyan információk nyújtására – gyakran titkos, vagy leplezett módszerekkel, melyeknek legalább részbeni hamisságáról szerzőjük maga is tud.”³⁴ Mi a meggyőző közlés? Olyan, (írásban, szóban, filmen, televízió stb.) amely közvetlen megfigyeléssel nem tisztázható, nem ellenőrizhető, problémát vet fel, és alkalmas új vélemény kialakítására. A véleményváltozás végeredményét illetően a propagandaszerveknek teljesen mindegy, hogy az új vélemény kimondott vélemény-e, vagy belső vélemény, amely előbb-utóbb a kényszerítő körülmények elmúltával szintén kimondottá válik.³⁵

Álljon itt egy példa, a meggyőző közlésre, ugyancsak a *Belügyi Szemlé*ből: „Általánosan ismert tény, hogy a bűnözés a modern kapitalista államokban állandóan és rohamosan nő. A kapitalizmus felbomlása — annak végső stádiumában — kifejezően nyilvánul meg a bűnözés rendkívüli megnövekedésében... a köztörvényi bűnözés emelkedésénél is jóval mélyebbre ható társadalmi problémát képez és annál még határozottabban mutatja a kapitalizmus bomlását a szervezett bűnözés elő-

retőre, amely alatt az alvilág, az üzleti körök és a politikusok bűnözésre irányuló összefogását értjük.”³⁶ „A szervezett bűnözés felszámolása csupán a kapitalista társadalmi-gazdasági rendszer felszámolásával érhető el.”³⁷

A lélektani hadviselés határfoka, illetve eredményessége nem is annyira az alkalmazott módszerek és formák milyenségétől, mint inkább a célterület belső helyzetétől, a fennálló társadalmi rend belső szilárdságától függ. A lélektani hadviselés elleni harc módszere az ellentámadás.³⁸

Összességében megállapítható, hogy az enyhülési folyamat beköszöntével csak finomodtak a pszichológiai–ideológia háború propagandaeszközei és -módszerei, mindkét szembenálló fél részéről. Mindez felsorolt példáinkból is jól láthatóan, értékelhetően tükröződtek a korszak *Belügyi Szemléjének* írásaiban.

Ma már tudjuk, látjuk, nem volt hiábavaló a nyugat, főként gazdasági, illetve ideológiai harca, benne a mindig konkrét helyzetből, a valóságos erőviszonyokból kiindulva reális célt maga elé tűző fellazítási politika reális taktikája. „Az amerikai külpolitikának csak egy célja lehet, a kommunizmus hatalmának megsemmisítése. A kommunizmus totális háború nélküli legyőzésének lehetősége végső soron attól függ, hogy a Szovjetunió belülről ilyen vagy olyan forradalmak révén eléggé felmorzsolódik, politikai nyugtalanságok révén — amelyek teljesen mindegy, hogy ki robbantja ki őket vagy mi a céljuk — legalább egy repedést okoznak a Kreml szilárdan ácsolt kényszeruralmán... A szovjet rezsím belső megváltoztatása egy belső ellenzék kifejlődésétől függ.”³⁹

A fellazító propaganda elleni harc eleve kudarcra volt ítélve, amit ma már nem nehéz kiolvasni az imperialista propaganda elleni fellépésre sarkalló sorokból. Mert: „kiindulási alapja a szocialista építómunkánk javítása, hatékonyságának fokozása. Az imperialista propaganda ugyanis alapvetően társadalmi fejlődésünk konfliktusainak, intézményrendszerünk fogyatékoságainak talaján keletkezik fontos tehát, hogy a társadalom különböző rétegeiben felmerülő jelenségeket az imperialista propaganda egyes elemeit, mint jelzéseket hasznosítsuk eredményink növeléséhez, hibáink kijavításához.”⁴⁰

Most könnyen elfelejtjük, hogy négy és fél évtizeden keresztül a hidegháború valójában milyen fenyegető volt. Bármelyik pillanatban kitörhetett volna a valódi háború olyan csapással, amely percek alatt megsemmisíthette volna az amerikai vezetést, s órákon belül porrá égethette volna az Egyesült Államok, és a Szovjetunió nagy részét. A „hideg” háború mindössze abban az értelemben jelentett stabilitást, hogy törékeny kölcsönös önmérséklete pár esendő ember józan belátásán múlt.⁴¹

Jegyzetek:

¹ HAIG — VÁRHEGYI : 209.p.

² BEKŐ: 16.p.

³ BOGNÁR: 195.p.

⁴ HUNTINGTON : 226-228.p.

⁵ BRZEZINSKI: 28-29.p.

⁶ KISSINGER : 757-758.p.

⁷ M. SZABÓ : 7.p.

⁸ FISCHER : 293.p.

⁹ Loc.cit.

¹⁰ HORVÁTH — PARAGI — CSICSMANN : 263.p.

¹¹ Loc.cit.

¹² ANISZIMOV : 519.p.

¹³ HORVÁTH — PARAGI — CSICSMANN : op.cit. 281.p.

¹⁴ DANKÓ : 37.p. + 40-41.p.

¹⁵ FISCHER : op.cit. 297.p.

¹⁶ LAKATOS : 5-7.p.

¹⁷ NETANJAHU : 42.p.

¹⁸ DANKÓ : op.cit. 40.p.

¹⁹ BEREZ : 13.p.

²⁰ Loc.cit. 7.p.

²¹ ACZÉL : 5.p.

²² Loc.cit. 7.p.

²³ BEKŐ: op.cit. 14.p.

²⁴ Loc.cit.

²⁵ Loc.cit. 15.p.

²⁶ A Szovjetunió új alkotmányáról. 38.p.

²⁷ BEKŐ: op.cit. 15-18.p.

²⁸ BURJÁN : 10.p.

²⁹ Itt is az elnevezések értelemszerű behelyettesítésével, például: kommunizmus - imperializmus , nyugat - kelet stb., közelíthetünk az objektív helyzet felé.

³⁰ BEKŐ : op.cit. 18.p.

³¹ KÁSA : 19.p.

³² HITLER

³³ HOLT

³⁴ BEKŐ : op.cit. 19-20.p.

³⁵ Loc.cit.

³⁶ HELLER-FARKAS: 28-34.p.

³⁷ Loc.cit. 34.p.

³⁸ BEKŐ : op.cit. 21-22.p.

³⁹ HRIVNÁK : 24.p.

⁴⁰ Loc.cit.

⁴¹ BRZEZINSKI: op.cit. 99.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- ANISZIMOV (12.:) — ANISZIMOV E. V.: *Isztorija Rosszii ot Rjurika do Putyina, Ljugyi szobütvija datü.* [Oroszország története Ruriktól Putyinig, Emberek, események, dátumok.] Szentpétervár, 2010, Pityer Kiadó. 592 p. RU-ISBN 978 538 80 0696 7.
- BRZEZINSKI (5.;41) — BRZEZINSKI Zbigniew: *Stratégiai vízió, Amerika és a globális hatalom válsága.* Budapest, 2013, Antall József Tudásközpont. 298 p. HU-ISBN 978 963 87 4862 1.
- FISCHER (8.;9.;15.:) — FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ 1945-1989.* Budapest - Pécs, 2014, Dialóg Campus Kiadó. 398 p. HU-ISBN 978 963 95 4285 3. /Studia Historiae, Dialóg Campus Tankönyvek, Tankönyv és atlasz. /, HU ISSN 1418-1274, HU ISSN 1417-7986.
- HAIG — VÁRHEGYI (1.:) — HAIG Zsolt — VÁRHEGYI István: *Hadviselés az információs hadszíntéren.* Budapest, 2005, Zrínyi kiadó. 286 p. HU-ISBN 963 32 7391 9.
- HITLER (32.:) — HITLER Adolf : *Mein Kampf.* [Az én harcom.] München, 1927, Franz Eher NACHFOLGER. 720 p.

- HOLT (33.;) — Robert T. HOLT : *Radio Free Europe*. [A szabad Európa Rádió.] Ford.: BM Tanulmányi és Módszertani Osztály. (Budapest, 1960) Minneapolis, 1958, University of Minnesota Press. 249 p.
- HORVÁTH — PARAGI — CSICSMANN (10.;11.;13.;) — HORVÁTH Jenő — PARAGI Beáta — CSICSMANN László: *Nemzetközi Kapcsolatok története 1941–1991*. Budapest, 2013, Antall József Tudásközpont. 342 p. HU-ISBN 978 963 87 4866 9.
- HUNTINGTON (4.;) — HUNTINGTON Samuel Phillips. : *A civilizációk összezapása és a világtrend átalakulása*. Budapest, 2014, Európa Kiadó. 648 p. HU-ISBN 978 963 07 9572 2.
- KISSINGER (6.;) — KISSINGER Henry: *Diplomácia*. Budapest, 1996, Panem-McGraw-Hill-Grafo. 958 p. USA-ISBN 963 54 5112 1.
- NETANJAHU (17.;) — NETANJAHU Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen, Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Ford.: BEDŐ Csaba. Debrecen, 1995, Alexandra. 175 p. HU-ISBN 963 36 71906.
- M. SZABÓ (7.;) — M. SZABÓ Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970-1979*. Budapest, 2010, Zrínyi kiadó. 280 p. HU-ISBN 978 963 32 7497 2.

TANULMÁNYOK

- ACZÉL (21.;22.;) — ACZÉL György: Néhány ideológiai kérdésről. *Belügyi Szemle*, XVI.évf. (1969) 12.sz. 3-11.p.HU-ISSN 1218-8956.
- BEKŐ (2.;23.;24.;25.;27.;30.;34.;35.;38.;) — BEKŐ István: Az USA lélektani hadviseléséről. *Belügyi Szemle*, X.évf. (1963) 5.sz. 14-22.p. HU-ISSN 1218-8956.
- BERECZ (19.;20.;) — BERECZ János: A szocialista hazafiság, internacionalizmus és békés egymás mellett élés. *Belügyi Szemle*, XXIV.évf. (1977) 1.sz. 5-3.p. HU-ISSN 1218-8956.
- BURJÁN (28.;) — BURJÁN Jenő: Propaganda az ideológiai diverzió szolgálatában. *Belügyi Szemle*, XXV.évf. (1988) 11.sz. 3-11.p. HU-ISSN 1218-8956.

- DANKÓ (14.;18.;) — DANKÓ László: A fellazítási politika kialakulása, ideológiai háttere, szakaszai. (I.). *Belügyi Szemle*, XXVII.évf. (1980) 12.sz. 34-46.p. HU-ISSN 1218-8956.
- HELLER FARKAS (36.;37.;) — HELLER FARKAS Tamás: A „szervezett bűnözés” mint a kapitalista társadalom bomlásának kísérőjelensége. *Belügyi Szemle*, XI.évf. (1964) 1.sz. 28-34.p. HU-ISSN 1218-9856.
- HRIVNÁK (39.;40.;) — HRIVNÁK Andrea: A fellazítási politika, az antikommunista ideológiai diverzió néhány sajátossága az 1980-as években. *Belügyi Szemle*, XXV.évf. (1989) 3.sz. 18-24.p. HU-ISSN 1218-8956.
- KÁSA (31.;) — KÁSA Tibor: A nacionalizmus, mint az államellenes bűntettek elkövetésének eszmei indítéka. *Belügyi Szemle*, XI.évf. (1964) 11.sz. 19-29.p. HU-ISSN 1218-8956.
- LAKATOS (16.;) — LAKATOS Ernő: A békés egymás mellett élés alakulása. *Belügyi Szemle*, XXVI.évf. (1979) 1.sz. 5-11.p. HU-ISSN 1218-8956.
- A Szovjetunió új alkotmányáról. (26.;) — A Szovjetunió új alkotmányáról. *Belügyi Szemle*, XIV.évf. (1977) 11.sz. 38-46.p. HU-ISSN 1218-8956.
- LEXIKONOK**
- BOGNÁR (3.;) — BOGNÁR Károly (szerk.): *Világpolitikai kislexikon*. Budapest, 1978, Kossuth Kiadó. 512 p. HU-ISBN 963 09 1213 9.

